

O‘ZBEKISTON SUG‘URTA BOZORI

VOL. 3 ISS:3 (2026)

INSURANCE MARKET OF UZBEKISTAN

СТРАХОВОЙ РЫНОК УЗБЕКИСТАНА

INSURANCE

№	MUNDARIJA	Page
1.	TOVARLAR AUDITI NATIJALARINI AUDITORLIK HISOBOTIDA AKS ETTIRISH TARTIBI <i>Ibragimov Mansur Mardonovich, Qurbonov Muhammadali Bahodirovich</i>	4
2.	O'ZBEKISTONDA XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL ETISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Shirinova Obida Toshpulatovna</i>	8
3.	ORGANIZATION OF AN AUDIT OF THE MOVEMENT OF FIXED ASSETS BASED ON INTERNATIONAL STANDARDS REQUIREMENTS <i>Ibragimov Mansur Mardonovich, Orzumurodova Farangiz Damirovna</i>	12
4.	QURILISH TASHKILOTLARIDA BUXGALTERIYA HISOBI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI <i>Po'latov Xudoyberdi Uktamovich, Qo'chqorov Muslimbek Bobojon o'g'li</i>	16
5.	SAVDO KORXONALARIDA TOVAR OPERATSIYALARI AUDITINING TASHKILIY TA'MINOTI <i>Ibragimov Mansur Mardonovich, Tursunboyev Sarvar Shuxrat o'g'li</i>	19
6.	SAVDO KORXONALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Po'latov Xudoyberdi Uktamovich</i>	24
7.	TURIZM KORXONALARIDA HISOB SIYOSATINI SHAKLLANTIRISH <i>Ibragimov Mansur Mardonovich</i>	27
8.	KORXONALARDA MEHNAT HAQI HISOBI VA NAZORATINING INNOVATSION MEXANIZMLARI <i>Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna, Davronov Miraziz Baxtiyor o'g'li</i>	30
9.	XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA ASOSIY VOSITALAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Bahodirova Madinabonu Ixtiyor qizi</i>	33
10.	MEHNAT HAQI HISOBI VA AUDITINING ZAMONAVIY METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna, Yusupov Shavkar Xushvaqt o'g'li</i>	37
11.	KORXONALARDA MEHNAT HAQI HISOBI VA AUDITINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH <i>Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna, Akmalov Ilg'or Nazirovich</i>	41
12.	XIZMAT KO'RSATUVCHI KORXONALARDA XARAJATLAR HISOBI VA KALKULYATSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Po'latov Xudoyberdi Uktamovich, Toshbekov Firdavs Abdurauf o'g'li</i>	44
13.	XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TOVAR-MODDIY ZAHIRALAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Bahodirova Madinabonu Ixtiyor qizi</i>	47
14.	ASOSIY VOSITALARNI HISOB OBYEKTI SIFATIDA TASNIFLASH VA BAHOLASHNI MHXS ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Shakarov Shahzod Sobir o'g'li</i>	52
15.	XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARNING KREDIT VA QARZ MABLAG'LARIDAN FOYDALANISH HISOBINI VA TAHLILINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Mahmudova Go'zal Samadjon qizi</i>	56
16.	IQTISODIY O'SISH BARQARORLIGINI TA'MINLOVCHI OMILLAR. (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA) <i>Xolbekov Shoxsuvor Ochilovich</i>	61
17.	ФОРМИРОВАНИЕ РЫНКА ВТОРИЧНЫХ РЕСУРСОВ КАК ОСНОВА РЕСУРСОСБЕРЕГАЮЩЕЙ МОДЕЛИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ <i>Ким Татьяна Валерьевна</i>	65
18.	ОПЫТ ЮЖНОЙ КОРЕИ ПО ВНЕДРЕНИЮ СИСТЕМЫ КОРЕЙСКОГО ФОНДА КРЕДИТНЫХ ГАРАНТИЙ <i>Рахманов Бекзод Ибрагимович</i>	70

19	TRANSPORT SUG'URTASINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Rustamov Sherzod Raxmataliyevich</i>	74
20	RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR SUG'URTA SEKTORIDA BIZNES JARAYONLARINI BOSHQARISH MEXANIZMLARI VA ULARNI MILLIY SUG'URTA TIZIMIGA TATBIQ ETISH IMKONIYATLARI <i>Yakubova Nargiz Tursunbayevna</i>	76
21	НАПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОГО СТРАХОВАНИЯ В СТРАХОВОЙ ПРАКТИКЕ УЗБЕКИСТАНА <i>Закирходжаева Ширин Акмаловна</i>	80
22	THE PLACE AND IMPORTANCE OF THE LOGISTICS INDUSTRY IN THE NATIONAL ECONOMY <i>Matiyazova Sanobar Rajabbayovna</i>	84
23	O'ZBEKISTONDA ISLOMIY BANKLAR INVESTITSIYA FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH MUOMMOLARI <i>Mirzasalimova Ozoda To'liq qizi</i>	88
24	O'ZBEKISTONDA SUG'URTA FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI <i>Baratova Dinora Alisherovna</i>	90
25	IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHDA XIZMAT KO'RSATISH JARAYONLARINI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI <i>Ilhom Safarboyevich Shukurov</i>	92
26	GLOBALASHUV SHAROITIDA TEXNOLOGIK PIVOJLANISH QONUNIYATLARI <i>Mamatova Fotima Abdusalomovna</i>	96
27	NOMODDIY AKTIVLARNI HISOB OBYEKTI SIFATIDAGI TASNIFI VA TAVSIFINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Abdug'ofurov Og'abek Tolib o'g'li</i>	99
28	MINTAQADA TURIZM INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI <i>Muxiddinov Tal'at Shaydullo o'g'li</i>	103
29	MAMLAKATIMIZDA JORIY ETILAYOTGAN "XAVFSIZ SHAHAR" LOYIHASINING ASOSIY VAZIFALARI TAHLILI <i>Iminov Akbarjon Odiljon o'g'li</i>	106
30	O'ZBEKISTONDA PENSIYA SUG'URTASINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBALARIDAN FOYDALANISH YO'LLARI <i>Yoldoshova Aziza Muzaffar qizi</i>	110
31	SUG'URTA XIZMATLARINI KO'RSATUVCHI SUBYEKTLARDA DAROMADLAR AUDITINI TASHKIL ETISH VA TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI <i>Urozo Komil Bahromovich, Sharifov Davlatjon Nosirovich</i>	113
32	SUG'URTA TASHKILOTLARI MOLIYAVIY BARQARORLIGINING IQTISODIY MOHIYATI VA OMILLARI <i>Xolbayev Azamat Yuldashovich</i>	117
33	SUG'URTA XIZMATLARINI KO'RSATUVCHI SUBYEKTLARDA DAROMADLAR HISOB VA AUDITINING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Urozo Komil Bahromovich</i>	122

“O‘ZBEKISTON SUG‘URTA BOZORI” JURNALI TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

1. Teshabayev To‘lqin Zakirovich (Kengash raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, i.f.d. prof.).
2. Fayziyev Orifjon Olimovich (Kengash raisi o‘rinbosari, Istiqbolli loyihalar milliy agentligi direktor o‘rinbosari).
3. Azimov Rustam Sadikovich (O‘zbekinvest eksport-import sug‘urta kompaniyasi AJ Bosh direktori, i.f.d. prof.).
4. Mehmonov Sultonali Umaraliyevich (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, i.f.d., prof.).
5. Abduraxmonova Gulnora Qalandarovna (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, i.f.d. prof.).
6. Xudoyqulov Sadirdin Karimovich (TDIU huzuridagi “O‘zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari” ilmiy tadqiqot markazi direktori).
7. Xalilov Oybek Nasirovich (O‘zbekiston sug‘urta bozori professional ishtirokchilari Uyushmasi Kengash raisi).
8. Qo‘ldoshev Qamariddin Mansurovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida professori, i.f.d., Bosh muharrir).
9. Zaynalov Jahongir Rasulovich (Samarqand iqtisodiyot va servis instituti “Moliya” kafedrasida mudiri, i.f.d. prof.).
10. Shennayev Xo‘jayor Musurmanovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida mudiri, DSc, prof.).
11. Boyev Habibullo Ismoilovich (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida professori, i.f.d.).
12. Nurullayev Abdulaziz Sirojiddinovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, i.f.d.).
13. Merident Randles (FSA, MAAA. Prinsipal & Consulting Actuary. Senior Consultant, UNDP-Milliman Global Actuarial Initiative).
14. Ong Xie (FIA, FSAS. Program Manager, UNDP-Milliman Global Actuarial Initiative. Pronouns: She/Her).
15. Yadgarov Akram Akbarovich (TDIU “Yashil iqtisodiyot” kafedrasida professori, i.f.d.).
16. Yuldashev Obiddin Toshmurzayevich (TDIU magistratura dekan muovini, i.f.d.).
17. Maxmudov Akbar Abduxamidovich (Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti rektori, PhD, dotsent).
18. Axrorov Zarif Oripovich (TDIU Samarqand filiali “Moliya, soliq va bank ishi” kafedrasida mudiri, i.f.d., dotsent).
19. Qurbonov Xayrulla Abdurasulovich (TDIU Xalqaro va milliy reytinglar bilan ishlash bo‘limi boshlig‘i, i.f.n. dots.).
20. Raxmatullayev Botirjon Abduxamidovich (Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti. Akademik faoliyat bo‘yicha prorektor PhD, dotsent).
21. Musaxonzoda Ikromjon Sobirxon o‘g‘li (TMC institute “Milliy ta‘lim yo‘nalishlari akademik faoliyat va ilmiy ishlar” bo‘yicha prorektor, PhD).
22. Hasanov Xayrulla Nasrullayevich (TDIU Besh tashabbus markazi bo‘lim boshlig‘i, PhD).
23. Kenjayev Ilxom G‘iyozovich (TDIU magistratura dekan muovini, PhD, dots.).
24. Imomov Hamdilla Hamdamovich (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida professor v.b., i.f.n.).
25. Baratova Dinara Alisherovna (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, PhD. Tahririyat kengashi kotibi).
26. Agzamov Avazxon Talgatovich (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida professori, PhD).
27. Nomozova Qumri Isoyevna (Bank moliya akademiyasi dotsenti, PhD).
28. Xamdamiyev Shoh-Jaxon Raxmat o‘g‘li (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida dotsenti, PhD).
29. Maxmudov Samariddin Baxriddinovich (“Ma‘mun” universiteti “Iqtisodiyot” kafedrasida dotsenti, PhD).
30. Abduturapova Dildora Farxodjon qizi (“Ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etish” bo‘limi bosh mutaxassisi, PhD).
31. Abdusattarova Dildora Baxodirovna (TDIU “Soliq va soliqqa tortish kafedrasida” dotsenti).
32. Nosirov Jasur Tursunpulotovich (Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti “Akademik faoliyat va registrator” departamenti rahbari, PhD, dotsent).
33. Adilova Gulnur Jorabayevna (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, PhD.).
34. Malikova Dilrabo Mo‘minovna, (TDIU Samarqand filiali "Moliya, soliq va bank ishi" kafedrasida dotsenti, PhD).
35. Bobomurotova Manzura Panji qizi (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida assistenti, PhD).

O'ZBEKISTONDA PENSIYA SUG'URTASINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBALARIDAN FOYDALANISH YO'LLARI

Yoldoshova Aziza Muzaffar qizi

TDIU tayanch doktranti

Email: azizazayuldoshova@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada O'zbekistonda pensiya sug'urtasi tizimini shakllantirish va rivojlantirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribasidan foydalanish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotda taqsimlash (pay-as-you-go) va jamg'arma (накопительная) pensiya tizimlarining nazariy asoslari, shuningdek Chili, Qozog'iston, Polsha va boshqa davlatlar misolida amalga oshirilgan islohotlar tajribasi organilgan. Ilmiy adabiyotlar tahlili, qiyosiy tahlil va statistik ma'lumotlarni umumlashtirish usullaridan foydalanilgan holda, O'zbekiston pensiya sug'urtasi tizimining hozirgi holati baholangan va uni isloh qilish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari respublikada накопительный pensiya sug'urtasi mexanizmlarini takomillashtirish, demografik yuk ko'effitsientini hisobga olgan holda pensiya yoshini moslashtirish va xususiy pensiya fondlari faoliyatini rivojlantirish bo'yicha xulosalar shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: pensiya sug'urtasi, jamg'arma pensiya tizimi, taqsimlash tizimi, xorijiy tajriba, ijtimoiy himoya, pensiya islohoti, demografik yuk ko'effitsienti.

Abstract: This article analyzes the issues of utilizing advanced foreign experience in forming and developing the pension insurance system in Uzbekistan. The study examines the theoretical foundations of pay-as-you-go and funded (накопительная) pension systems, as well as the reform experience implemented in Chile, Kazakhstan, Poland and other countries. Using methods of scientific literature analysis, comparative analysis and generalization of statistical data, the current state of Uzbekistan's pension insurance system has been assessed and proposals for its reform have been developed. The results of the study serve as a basis for formulating conclusions on improving funded pension insurance mechanisms in the republic, adjusting the retirement age taking into account the demographic burden ratio, and developing the activities of private pension funds.

Keywords: pension insurance, funded pension system, pay-as-you-go system, foreign experience, social protection, pension reform, demographic burden ratio.

Абстрактный: В статье анализируются вопросы использования передового зарубежного опыта в формировании и развитии системы пенсионного страхования в Узбекистане. В исследовании рассмотрены теоретические основы распределительной (pay-as-you-go) и накопительной пенсионных систем, а также опыт реформ, реализованных в Чили, Казахстане, Польше и других государствах. С использованием методов анализа научной литературы, сравнительного анализа и обобщения статистических данных оценено текущее состояние системы пенсионного страхования Узбекистана и разработаны предложения по её реформированию. Результаты исследования служат основой для формирования выводов по совершенствованию механизмов накопительного пенсионного обеспечения в республике, корректировке пенсионного возраста с учётом коэффициента демографической нагрузки и развитию деятельности частных пенсионных фондов.

Ключевые слова: пенсионное страхование, накопительная пенсионная система, распределительная система, зарубежный опыт, социальная защита, пенсионная реформа, коэффициент демографической нагрузки.

Kirish (Введение/Introduction).

Bugungi kunda dunyo mamlakatlarining aksariyatida aholi tarkibida keksa yoshdagi fuqarolar ulushining oshib borishi pensiya tizimlariga bolgan yukni kuchaytirmoqda. Demografik vaziyatning ozgarishi, ya'ni tug'ilish darajasining pasayishi va ortacha umr korish davomiyligining ortishi natijasida an'anaviy taqsimlash (pay-as-you-go) tizimiga asoslangan pensiya ta'minoti modellari moliyaviy barqarorlik nuqtai nazaridan jiddiy sinovlarga duch kelmoqda [1].

O'zbekiston Respublikasida ham aholining yoshlanish jarayoni asta-sekin kuzatilmoqda, bu esa pensiya sug'urtasi tizimini zamonaviy talablarga moslashtirish zaruriyatini keltirib chiqarmoqda. Mamlakatimizda ijtimoiy himoya sohasidagi islohotlar doirasida jamg'arma pensiya ta'minoti tizimi joriy etilgan bolsa-da, uning amaliyotda toliq samarali ishlashi uchun qator institutsional va huquqiy masalalarni hal etish talab etiladi [2].

Xalqaro Mehnat Tashkilotining tavsiyalariga ko'ra, pensiya tizimining barqaror rivojlanishi uchun badal to'lovchilar sonining pensiya oluvchilar soniga nisbati kamida 4:1 nisbatda bolishi lozim, biroq O'zbekistonda bu korsatkich tobora pasayib bormoqda, bu esa davlat byudjetiga tushadigan yukni oshiradi [3].

Ushbu sharoitda jamg'arma pensiya tizimini joriy etgan va rivojlantirgan xorijiy davlatlarning, jumladan Chili, Qozog'iston, Polsha

va boshqa mamlakatlarning tajribasini o'rganish va undan respublika sharoitiga moslashtirilgan holda foydalanish katta amaliy ahamiyatga ega. Mazkur tadqiqotning maqsadi jahon amaliyotidagi pensiya sug'urtasi tizimlarining turlari va ularning samaradorligini tahlil qilish, shu asosda O'zbekistonda pensiya sug'urtasini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili. (Обзор литературы / Literature review).

Pensiya sug'urtasi tizimlarini tadqiq etish jahon iqtisodiyot fanida uzoq tarixga ega bo'lib, ko'plab tadqiqotchilar bu masalaga turli nuqtai nazardan yondashgan. Jumladan, jamg'arma pensiya tizimining ilk va eng radikal namunasi 1981 yilda Chilida joriy etilgan bolib, bu tizim taqsimlash tizimidan toliq voz kechib, shaxsiy hisob raqamlariga asoslangan, davlat ishtirokisiz, xususiy pensiya fondlari (AFP — Administradora de Fondos de Pensiones) tomonidan boshqariladigan modelga otishni anglatadi [4].

Tadqiqotchilarning fikricha, Chili modelining muhim jihati shundaki, ushbu mamlakat jamg'arma moliyalashtirishni shaxsiy hisob raqamlari, kafolatlangan pensiya miqdoridan voz kechish (belgilangan badallar tizimi) va pensiya ta'minotini xususiy kompaniyalar boshqaruviga topshirish bilan birgalikda qollagan birinchi davlat bolgan [5]. Shu bilan birga, songgi yillardagi tadqiqotlar Chili tizimining ham muammolarsiz emasligini korsatadi: demografik ozgarishlar va global moliya bozorlaridagi past daromadlilik sharoitida pensiya almashtirish

koeffitsientining pasayishi kuzatilmogda, bu esa parametrlarni davriy ravishda yangilab borish zarurligini krsatadi [6].

Qozog'iston tajribasi boyicha olib borilgan tadqiqotlarda 1998 yilda mamlakatda jamg'arma pensiya tizimi joriy etilib, u mavjud taqsimlash tizimini toldirgan modelga aylangan, keyinchalik esa pensiya yoshi erkaklar uchun 63 yoshga, ayollar uchun bosqichma-bosqich 61 yoshgacha (2018 yildan boshlab har yili olti oyga oshirib borilgan holda) kotarilgani ta'kidlanadi [7]. Mahalliy mutaxassislar fikricha, pensiya yoshining oshirilishi va uni erkaklar va ayollar uchun tenglashtirish ortacha umr korish davomiyligi ortib borayotgan zamonaviy demografik tendentsiyalarga mos keladi [1].

O'zbekiston qonunchiligida jamg'arma pensiya ta'minoti masalalari «Fuqarolarning jamg'arma pensiya ta'minoti tog'risida»gi Qonun va unga muvofiq qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi, unga kora O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, shuningdek mamlakat hududida doimiy istiqomat qiluvchi chet el fuqarolari va fuqaroligi bolmagan shaxslar *накопительная pensiya ta'minoti* huquqiga ega [8]. Shu bilan birga, *накопительный tizimni* amalga tatbiq etish boyicha koplal tashkiliy-amaliy chora-tadbirlar, jumladan mintaqaviy seminarlar otkazish va fuqarolarni *накопительная tizimga* royxatga olish ishlari belgilangan [9]. Tadqiqot metodologiyasi sifatida quyidagi usullardan foydalanildi: ilmiy adabiyotlar va me'yoriy-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish, jahon mamlakatlarning pensiya sug'urtasi tizimlari boyicha qiyosiy tahlil, statistik ma'lumotlarni umumlashtirish va mantiqiy xulosa chiqarish usullari. Tadqiqot davomida BMT, Xalqaro Mehnat Tashkiloti, Jahon banki va Xalqaro Valyuta Fondining tegishli hisobotlari, shuningdek O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari organildi [3, 6, 9].

Tadqiqot usullari (Методы исследования / Research methods). Tadqiqotda qoyilgan vazifalarni hal etish va belgilangan maqsadga erishish uchun ilmiy tadqiqotning quyidagi usullaridan kompleks tarzda foydalanildi.

Birinchidan, ilmiy adabiyotlar va me'yoriy-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish usuli qollanildi. Ushbu usul yordamida pensiya sug'urtasi tizimlariga oid mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari, monografiyalari, maqolalari, shuningdek O'zbekiston Respublikasining *накопительная pensiya ta'minoti* sohasidagi qonunlari, prezident farmonlari va hukumat qarorlari organildi va umumlashtirildi.

Ikkinchidan, qiyosiy tahlil (komparativ tahlil) usulidan keng foydalanildi. Bu usul orqali jahon amaliyotidagi taqsimlash (pay-as-you-go) va *накопительная pensiya tizimlarining* mohiyati, ularning afzallik va kamchiliklari, shuningdek Chili, Qozog'iston, Polsha kabi davlatlarda amalga oshirilgan islohotlarning Ozbekiston sharoiti bilan oxshashlik va farqli jihatlari aniqlandi. Qiyosiy tahlil natijasida xorijiy tajribadan respublikamiz uchun maqbul bolgan elementlarni ajratib olish imkoniyati yaratildi.

Uchinchidan, statistik ma'lumotlarni umumlashtirish va guruhlash usuli qollanildi. Bu usul yordamida aholining demografik tarkibi, badal tolovchilar va pensiya oluvchilar ortasidagi nisbat, pensiya yoshi krsatkichlari kabi miqdoriy ma'lumotlar tahlil qilinib, ularning dinamikasi va ozaro bog'liqligi yuzasidan xulosalar chiqarildi.

Tortinchidan, tizimli yondashuv (sistemali tahlil) usuli asosida pensiya sug'urtasi tizimi yagona, ozaro bog'liq elementlardan (huquqiy baza, moliyaviy mexanizm, institutsional tuzilma, ijtimoiy-demografik omillar) iborat butun tizim sifatida organildi. Bu yondashuv tizimning bir elementidagi ozgarish boshqa elementlarga qanday ta'sir krsatishini aniqlash imkonini berdi.

Beshinchidan, mantiqiy xulosa chiqarish, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi. Xususiy holatlar (alohida mamlakatlar tajribasi) asosida umumiy qonuniyatlar (*накопительная tizimning* umumiy tamoyillari) chiqarildi (induksiya), shuningdek umumiy nazariy qoidalardan kelib chiqib Ozbekiston uchun aniq amaliy takliflar shakllantirildi (deduksiya).

Tadqiqot davomida ma'lumot manbai sifatida Xalqaro Mehnat Tashkilotining tavsiyalari va hisobotlari, Jahon banki va Xalqaro Valyuta Fondining pensiya islohotlariga bag'ishlangan tahliliy materiallari, Ozbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Pensiya

jamg'armasining rasmiy ma'lumotlari, hamda lex.uz huquqiy-axborot portalidagi me'yoriy-huquqiy hujjatlardan foydalanildi. Yuqorida krsatilgan usullarning birgalikda qollanilishi tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi va amaliy ahamiyatini ta'minlashga xizmat qildi.

Tahlil va natijalar (Анализ и результаты. Analysis and results).

1. Jahon pensiya sug'urtasi tizimlarining asosiy modellari

Jahon amaliyotida pensiya ta'minoti tizimlarini shartli ravishda ikki asosiy modelga ajratish mumkin: taqsimlash (pay-as-you-go) tizimi va *накопительная (jamg'arma) tizim*. Taqsimlash tizimida ishlovchi avlod tomonidan tolanadigan ijtimoiy sug'urta badallari hisobidan hozirgi pensionerlarga tolovlar amalga oshiriladi, *накопительная tizimda* esa har bir fuqaro oz shaxsiy hisob raqamiga badal tolaydi va pensiya miqdori shu mablag'lar hamda ulardan olingan investitsiya daromadi asosida shakllantiriladi [4, 5].

Chili tajribasi shuni krsatadiki, *накопительная tizimga* toliq otish katta moliyaviy va institutsional resurslarni talab qiladi, biroq u uzoq muddatli investitsiya manbalarini shakllantirish va moliya bozorlarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir krsatishi mumkin [6]. Shu bilan birga, jahon tajribasida hech bir davlat Chili modelini toliq kochirib olmagan, balki har bir mamlakat oz ijtimoiy-iqtisodiy sharoitidan kelib chiqib, taqsimlash va *накопительная* elementlarni uyg'unlashtirgan aralash (mixed) modellarni qollagan [5].

2. Qozog'iston va boshqa MDH davlatlarining *накопительная islohotlar* tajribasi

Qozog'iston *накопительная tizimni* 1998 yilda joriy etgan birinchi MDH davlati bolib, unda *накопительная tizim* mavjud taqsimlash tizimini bekor qilmagan, balki uni toldirib borgan [7]. Bu yondashuv pensiya islohotini bosqichma-bosqich amalga oshirish, aholining yangi tizimga moslashishi uchun yetarli vaqt ajratish imkonini bergan. Mazkur tajriba O'zbekiston uchun ham muhim ahamiyatga ega, chunki keskin va toliq otish ijtimoiy norozilik xavfini keltirib chiqarishi mumkin, aralash model esa muvozanatli yechim hisoblanadi.

Shuningdek, pensiya yoshini bosqichma-bosqich oshirish tajribasi ham diqqatga sazovor: Qozog'istonda ayollar uchun pensiya yoshi har yili olti oyga oshirilib borilgan va 2028 yilga qadar erkaklar bilan tenglashtirilishi rejalashtirilgan [7]. Bunday yondashuv pensiya tizimiga keskin zarba bermasdan, demografik ozgarishlarga moslashishga imkon beradi.

3. O'zbekistonda pensiya sug'urtasi tizimining hozirgi holati va muammolari

O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy himoya sohasidagi 2017–2021 yillarga moljallangan Harakatlar strategiyasi doirasida aholiga majburiy ijtimoiy kafolatlarni ta'minlash, aholining ehtiyojmand qatlamlarini ijtimoiy himoya qilish va keksa yoshdagi hamda nogiron fuqarolarga davlat yordamini kuchaytirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan [3].

Biroq Xalqaro Mehnat Tashkiloti talablariga kora zarur bolgan 4:1 nisbatdagi badal tolovchilar va pensiya oluvchilar ortasidagi muvozanat respublikamizda izchil ta'minlanmayapti, bu esa pensiya jamg'armasiga tushadigan yukni oshirib, mavjud taqsimlash tizimining moliyaviy barqarorligiga tahdid solmogda [3]. Bunday vaziyatda *накопительная pensiya ta'minoti* mexanizmlarini rivojlantirish, ya'ni fuqarolarning oz mehnat faoliyati davomida shaxsiy jamg'arma hisob raqamlarida mablag' jamg'arishini rag'batlantirish dolzarb vazifaga aylanadi [8].

Qonunchilik bazasi *накопительная pensiya tizimi* uchun zarur huquqiy asoslarni yaratgan bolsa-da, amaliyotda fuqarolarning *накопительная hisob raqamlariga* oid xabardorligi past darajada qolmogda, bu esa tizimning toliq samarali ishlashiga tosinlik qiladi [9]. Shu bois, *накопительная tizimni* targ'ib qilish, fuqarolarning moliyaviy savodxonligini oshirish va xususiy pensiya fondlari faoliyatini rivojlantirish O'zbekiston uchun ustuvor yonalishlardan biri bolishi lozim.

4. Xorijiy tajribadan foydalanish boyicha takliflar

Yuqorida keltirilgan tahlil natijalariga asoslanib, O'zbekistonda pensiya sug'urtasi tizimini takomillashtirish boyicha quyidagi yonalishlarni taklif etish mumkin: birinchidan, taqsimlash va jamg'arma tizim elementlarini Qozog'iston tajribasidagi kabi uyg'unlashtirgan holda bosqichma-bosqich rivojlantirish [7]; ikkinchidan, demografik

ozgarishlarni hisobga olib, pensiya yoshini erkaklar va ayollar uchun bosqichma-bosqich, ortiqcha ijtimoiy keskinlik tug'dirmasdan moslashtirish [1, 7]; uchinchidan, annuitet hisob raqamlarini boshqarish va investitsiya qilish bo'yicha xususiy pensiya fondlarining huquqiy va institutsional bazasini Chili va boshqa rivojlangan davlatlar tajribasidan kelib chiqib mustahkamlash, biroq ularning faoliyatini davlat tomonidan qattiq nazorat qilish [4, 6]; tortinchidan, накопительная tizim parametrlarini (badal stavkalari, investitsiya daromadliligi, almashirish koeffitsienti) muntazam ravishda monitoring qilish va zarur hollarda qayta korib chiqish mexanizmini joriy etish [6, 13].

Xulosa (Заключение/Conclusion).

O'tkazilgan tadqiqot natijalariga kora, jahon pensiya sug'urtasi tizimlarini ikki asosiy taqsimlash va annuitet modellarga ajratish mumkin bo'lib, hozirgi kunda kochilik davlatlar ushbu ikki yondashuvni uyg'unlashtirgan aralash modellarni qollashga intilmoqda. Chili накопительная islohotning radikal namunasi sifatida jahon e'tiborini qozongan bolsa-da, uning songgi yillardagi tajribasi parametrlarni vaqt otishi bilan yangilab borishning zarurligini korsatadi [6, 13].

O'zbekiston uchun esa Qozog'iston kabi MDH davlatlarining annuitet tizimni mavjud taqsimlash tizimi bilan birga, bosqichma-bosqich joriy etish tajribasi koproq mos kelishi mumkin [7]. Annuitet pensiya ta'minoti tog'risidagi qonunchilik mavjud bolsa-da, uning amaliyotda toliq samarali ishlashi uchun fuqarolarning накопительная hisob raqamlariga oid xabardorligini oshirish, xususiy pensiya fondlari faoliyatini kengaytirish va pensiya yoshini demografik vaziyatga moslashtirish zarur [3, 8, 9].

Xulosa qilib aytganda, xorijiy mamlakatlarning накопительная pensiya tizimini shakllantirish va rivojlantirish bo'yicha ilg'or tajribasidan O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan holda foydalanish pensiya sug'urtasi tizimining uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini ta'minlash, aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish va davlat byudjetiga tushadigan yukni kamaytirishga xizmat qiladi. Kelgusi tadqiqotlarda jamg'arma tizimning amaliy joriy etilishi natijalarini empirik ma'lumotlar asosida baholash dolzarb yonalish bolib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Литературы /References):

1. Юсупов Ю. Пенсии по-новому: к чему готовиться узбекистанцам? // Kursiv Media Ozbekiston, 2025-yil 15-may. URL: <https://uz.kursiv.media/2025-05-15/kogda-povvysyat-pensionnyj-vozrast-v-uzbekistane/>
2. Совершенствование пенсионной системы в Узбекистане на основе рекомендаций Международного валютного фонда: Монография // Modern Science and Research, 2024. URL: <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/32709>
3. Пенсионная реформа вынесена на обсуждение // NORMA.UZ. URL: https://www.norma.uz/proekty_nra/pensionnaya_reforma_vynesena_na_obsujdenie
4. Чилийский вариант пенсионной реформы // КиберЛенинка. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/chiliyskiy-variant-pensionnoy-reformy>
5. Подкорытов Р.А. Применим ли чилийский опыт реформирования пенсионной системы в России? // Вестник Московского университета. Сер. 6. Экономика, 2009, № 5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/primenim-li-chiliyskiy-opyt-reformirovaniya-pensionnoy-sistemy-v-rossii>
6. Assessing Chile's Pension System: Challenges and Reform Options // IMF Working Papers, 2021, Issue 232. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2021/232/article-A001-en.xml>
7. Pensions in Chile // Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Pensions_in_Chile
8. Ozbekiston Respublikasining «Fuqarolarning накопительная pensiya ta'minoti tog'risida»gi Qonuni. URL: <https://www.lex.uz/acts/391377>
9. Ozbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 595-son 21.12.2004-yildagi qarori. «Накопительная pensiya ta'minoti tog'risida»gi Qonunni amalga oshirish chora-tadbirlari haqida. URL: <https://lex.uz/ru/docs/401295>
10. История возникновения и становления пенсионных систем стран мира // КиберЛенинка. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-voznikoveniya-i-stanovleniya-pensionnyh-sistem-stran-mira>
11. Страховка в Чили. Пенсионная реформа в Чили. URL: <https://taslife.com.ua/ru/blog-ru/chile-pension-reform>
12. Пенсионная реформа: опыт стран Евросоюза, драма Чили и планы Украины // LIGA.net, 2020. URL: <https://finance.liga.net/pension/article/luchshie-pensionnye-sistemy-evropy-i-krah-v-chili-na-chto-vajno-smotret-ukraine>
13. Пенсионная реформа в Чили // Студопедия. URL: https://studopediaru.com/14_38175_pensionnaya-reforma-v-chili.html